

מאמר 5 מתוך 5

כיוונה של ישראל? לא פולין או הונגריה אלא אפגניסטן

ישראל הגיעה אל נקודת האל-חזור הדמוגרפית-דמוקרטית שלה. מתישהו נתניהו החילוני ייעלם מהזירה הפוליטית. לא כך שותפיו החרדים והגזעניים

דן בן-דוד

וובינר (סמינר רשת) לשעת חירום שאורגן לאחרונה על ידי האגודה הישראלית לכלכלה (המייצגת את כל הכלכלנים האקדמיים בישראל) והאגודה הבינלאומית לכלכלה, בראשות פרופ' דני רודריק מאוניברסיטת הרווארד, סיפקו הצצה מאירת עיניים של הצעדים שנקטו טורקיה, פולין, הונגריה ורוסיה במעברם מדמוקרטיה לשלטונות אוטוריטריים. כלכלנים מובילים מכל אחת מהמדינות הללו פירטו את המסלולים הדומים להפליא שנקטו בכל אחת ממדינותיהם עד שהאזרחים שם הבינו סוף סוף מה הפסידו. בדברי הפתיחה שלו, רודריק, כלכלן יהודי-אמריקאי מוביל – לשעבר מטורקיה – סיכם את מה שעמד להתרחש במהלך הוובינר. הוא הציג את מה שהוא כינה כ"תוכנית עבודה של אוטוריטריים-פופוליסטים" שאפיינה את מה שכל אחת מהמדינות עברה. התוכנית כוללת ארבעה שלבים:

- שלוט על מערכת המשפט ועל התקשורת
- לזהות ולמקד את תשומת הלב ב"אויב העם"
- ליצור מציאות חלופית באמצעות שליטה בנרטיבים ציבוריים
- ריכוז הכוח וביסוס שלטונו של איש אחד

שלבי תוכנית עבודה זו מוכרים באופן מצמרר בישראל. אין זה פלא שישראלים כה רבים מביעים דאגה מכך שבמדינתנו החלו להפעיל את אותה תוכנית עבודה. אבל זו רק תמונה חלקית של התהליך המתרחש כעת בישראל. משפטו של ראש הממשלה הנאשם בשחיתות פתח את דלתות המדינה לתוכנית העבודה האוטוריטרית. אולם, הדמוגרפיה תיקח את ישראל הרבה מעבר לדוגמא ההונגרית-פולנית אל המודל של אפגניסטן.

חמש המפלגות שהצטרפו לליכוד בהקמת הממשלה הנוכחית מתלהבות עוד יותר מנתניהו בהריסת הדמוקרטיה הישראלית כי היא מנוגדת לאמונות הבסיסיות ולאורחות החיים שלהם. שתי מפלגות שנתניהו מכנה כ"שותפיו הטבעיים" הן מפלגות חרדיות: יהדות התורה וש"ס. שלוש המפלגות האחרות הן מפלגות הדוגלות בעליונות יהודית: עוצמה יהודית, הצינונות הדתית ונועם. כבר שנים קבוצות אלה מנסות לנכס לעצמן את סמלי היהדות ואת הסמלים הלאומיים של ישראל.

מתישהו נתניהו החילוני ייעלם מהזירה הפוליטית, אולם לא כך לגבי שותפיו הדתיים. ההכרה במי ובמה שהמפלגות הללו מייצגות היא המפתח להבנה כיצד ישראל יכולה להימנע מלהפוך לאפגניסטן. ההנהגה החרדית נחושה למנוע מילדיה חינוך שיספק להם הזדמנויות בשוק, שיצמצמו את תלותם כמבוגרים במפלגות להטות תקציבים ממשלתיים לכיוונם. הנהגה זו עושה הכול כדי להבטיח שהחרדים יהיו מנותקים מכל קשר עם העולם החיצון, כדי להבטיח שהם לא יהיו מודעים לתפיסות עולם ליברליות כמו דמוקרטיה, זכויות נשים (שאינן רשאיות להיכלל במפלגות חרדיות) וגזענות (כלפי יהודים, כלפי ערבים). העיקרון המנחה שלהם הוא חוסר סובלנות מוחלט והתנשאות כלפי כל מי שאינם כמותם. ככל שהקהילה החרדית מתרחבת לשכונות ועיירות לא חרדיות, הכללים הליברליים של "לחיות ותן לחיות" של התושבים המקוריים נמחצים ללא רחם.

אולם, הנפגעים העיקריים של ההנהגה החרדית הם החרדים עצמם. לתלות שנכפית עליהם מתלווה נורמה של נידוי חברתי מוחץ לכל מי שמעז להטיל ספק בהנהגה – או לבני משפחתם של מי שמעז לעזוב את הקהילה החרדית.

ואז יש את שלוש מפלגות של העליונות היהודיות. מדובר בעיקר בבוגרי בתי ספר דתיים (לא חרדים) ישראלים. אמנם ישנם יהודים דתיים שמתעבים בבירור את הנטיות הגזעניות של המפלגות הללו, אך הם לא מספיק קולניים, וגם לא קבוצה גדולה מספיק, כדי שיהיה להם ייצוג פוליטי משלהם.

בתי הספר הדתיים מלמדים לכאורה מתמטיקה, מדעים ואנגלית, אבל ברמה נמוכה מאוד – מתחת ל-80% מהמדינות המפותחות (כפי שהוצג קודם בסדרה זו). בסדרה בת ארבעה מאמרים בעיתון The Marker, מירב ארלוזורוב התמקדה בזרם הממלכתי-דתי, השונה מאוד מהזרם הממלכתי. בעוד שפעילות פוליטית אסורה בבתי ספר ממלכתיים, הזדהות פוליטית עם המפלגות הדתיות והאגידות שלהן היא חלק בלתי נפרד מבתי הספר הדתיים. זה כולל שליחת הילדים באוטובוסים מאורגנים למפגשים פוליטיים ולמחאות של הימין הדתי בישראל. תכנית הלימודים של בתי הספר בזרם הממלכתי-דתי מחדירה את חשיבות סיפוח השטחים הכבושים – ללא כל רמיזה לאי חוקיות בינלאומית של מהלך כזה, וללא כל דיון על הצורך להעניק שוויון זכויות מלא לכל התושבים אם וכאשר יתבצע הסיפוח. לא רק שתוכניות הלימודים בבתי הספר הינן שונות בין הזרמים הדתיים לחילוניים, אלא שגם נאסר על חילונים ללמד בבתי ספר דתיים – מדיניות של אפליה שאינה מוכרת בבתי הספר החילוניים.

כתוצאה מכך, שלוש המפלגות המייצגות את הקהילה היהודית הדתית (הלא חרדית) מובלות ומורכבות על ידי גזענים והומופובים. איתמר בן גביר, העומד בראש עוצמה יהודית, הורשע מספר פעמים באשמת הסתה לגזענות. מנהיג מפלגת הציונות הדתית, בצלאל סמוטריץ', נעצר – אך לא נשפט – כחבר בתא טרור יהודי. הציוץ שלו התומך בהפרדת נשים ערביות ויהודיות במחלקות יולדות בבתי החולים מדבר בעד

עצמו. ויש את אבי מעוז ממפלגת נעם, הדוגל בהפרדה מגדרית באירועים ציבוריים, מתנגד לזכויות להט"ב ותומך נלהב בלגליזציה של "טיפול המרה" כדי לכפות על הומואים להפוך לסטרייטים.

אחד העקרונות המנחים בחברה דמוקרטית ליברלית הוא לאפשר לכל אדם את החופש להגדרה העצמית, כל עוד היא לא פוגעת בזכויות הזולת. חופש הדת הוא חלק בלתי נפרד מתפיסה זו – שמביאה אותנו לישראל של ימינו.

המאפיין הדומיננטי של המפלגות החרדיות והדתיות המרכיבות את הממשלה הנוכחית הוא חוסר הסובלנות שלהן כלפי אידיאלים אחרים – ולעתים קרובות, לחוקים עצמם. לרוע מזלם, מי שמופקד על שמירת עקרונות היסוד של חברה ליברלית הם בתי המשפט. לכן, אין זה מפליא שהמטרה העיקרית של מפלגות אלה היא החלשת יכולתם של בתי המשפט להגביל את הפרות החוק שלהם – כגון התחמקות בלתי חוקית מגיוס לצבא על ידי החרדים וחלוקה לא שוויונית של כספי ציבור לחרדים, וכן התיישבות בלתי חוקית על ידי המתנחלים וחלוקת כספים לא שוויונית אליהם.

בעוד שנשים יהודיות חילוניות יולדות בממוצע שני ילדים כל אחת, נשים דתיות יולדות בממוצע פי שניים, ונשים חרדיות יולדות בממוצע 6.6 ילדים כל אחת. שתי קבוצות האוכלוסיה האחרונות עדיין אינן מהוות רוב בקרב ציבור המצביעים, אבל הכיוון הדמוגרפי שאליו צועדת ישראל צריך להיות ברור לכל. משפט השחיתות של נתניהו ומעשיו להימלט מאימת הדין הפכו אותו למוקצה פוליטית על ידי כל המפלגות האחרות לאורך הקשת הפוליטית מימין לשמאל. אין זה פלא שהוא מחשיב את היחידים שנותרו, המפלגות החרדיות והעליונות היהודיות, כ"שותפיו הטבעיים". אבל תוך כדי כך, ישראל קיבלה זה עתה פרומו לכיצד יראה העתיד כשהמפלגות החרדיות והדתיות ישלטו בכנסת.

לא קיימת חפיפה כלשהי בין חוסר סובלנות לליברליזם. רק אחד מהשניים יכול לנצח. האירוניה – ומה שנותן לחברה הליברלית את יתרונה הנוכחי – היא שהבלתי סובלניים תלויים לחלוטין בליברלים. רק חברה ליברלית המעודדת חופש מחשבה וביטוי יכולה לספק את רמת החיים, שירותים רפואיים, רווחה וביטחון הלאומי שגם חסרי הסובלנות וגם הליברלים חושקים בהם.

אם ברצוננו למנוע מהפרומו הנוכחי שמתנהל בכנסת להפוך לסרט המלא, חובה על הדמוקרטיה הישראלית לקום ולהגן על עצמה. אני משאיר את המכניקה של המרד האזרחי לאחרים. אבל ההגנה הזו צריכה להגיע עם תוכנית פעולה מיידית ליום שאחרי. כפי שאמר צירצ'יל, "לעולם אל תיתן למשבר טוב להתבזבז".

ישראל צריכה לשנות לחלוטין את שיטת הממשל שלה. הרשות המבצעת צריכה להיות מסוגלת להוביל וליישם את פסיקותיה, לצד יצירת בלמים ואיזונים אפקטיביים עם רשויות חקיקה ומשפט

עצמאיות. כמו כן, חובה להנחיל חוקה שתקבע בסלע את היסודות הלאומיים שיגנו על מוסדות המדינה ויצמצמו ניסיונות עתידיים של ערעור היציבות.

אבל הפעולות הללו אינן מספיקות. הן לא ישפיעו על אופייה העתידי של המדינה – מה שיקבע את יכולת הקיום של ישראל בטווח הארוך. ללא מהפך של ממש של מערכת החינוך (בקווים שפורטו במאמר קודם בסדרה זו), עתידה של המדינה יהיה גרסה יהודית של אפגניסטן, מקום לא מסביר פנים שילדינו ונכדינו לא ירצו לחיות בו, מדינה גזענית ומנודה בקהילה הבינלאומית. אבל זה יהיה רק שלב חולף. מדינה כזו השוכנת באזור הכי אליים בעולם לא תוכל להגן על עצמה – עם כל ההשלכות הקיומיות שיש לכך על עתידו של הבית היחיד שיש לעם היהודי.

יתכן שהבחירות האחרונות מסמנות את תחילתו של השלב האחרון של החברה הישראלית בתהליך הדמוגרפי – אבל זה לא חייב להיות כך. לישראל יש היסטוריה ארוכה של התמודדות ברגע האחרון עם בעיות יסוד. מה ששונה במקרה הזה הוא שלא ניתן יהיה ללחוץ על כפתור "ביטול" בעתיד כדי להפוך מבוגרים לא מיומנים וחסרי השכלה לילדים שבסיבוב הבא ילמדו מה נדרש כדי להציל את עתידם – ואת שלנו.